

Samelewingsdiensleer in hoër onderwys: Afrikaans vir niemoedertaalsprekers

A B S T R A C T The purpose of the project on community service-learning in curricula was to test the merits of this methodology in a second year Afrikaans (non-mother-tongue) class at university level. Community service-learning provides learners with the empowering opportunity to offer authentic service in and for communities and to be assessed in authentic situations. This structured learning that goes beyond the classroom engages communities in service activities that benefit student teachers as well as communities. The reflection sessions which all of the partners engaged in during and at the end of the semester were a means of identifying areas where improvements could be effected.

Keywords: Community Service-learning; Higher Education, case study, Afrikaans for non-mother-tongue speakers; outcomes-based education

1. Inleiding

Globalisering veroorsaak dat vernuwing instellings wêreldwyd teiken. Suid-Afrikaanse tersiêre instansies is veral vanaf 1994 deel van 'n paradigmaskuif om kennis, diens en navorsing te integreer tot voordeel van die breë Suid-Afrikaanse gemeenskap. Hierdie skuif lê die klem op sosio-ekonomiese verantwoordelikheid en is 'n reaksie op 'n verskeidenheid van uitdagings wat die Suid-Afrikaanse gemeenskap tans in die gesig staar. Leerders word in die nuwe onderwysbedeling betrek by aktiwiteite wat hierdie behoeftes van die samelewing aanspreek, terwyl hulle wetenskap binne outentieke kontekste beoefen. Hierdie toepassing van leerders se kennis om aan die gemeenskap se behoeftes te voorsien, is 'n benadering wat veral in die Verenigde State van Amerika geïmplementeer is in die vorm van 'n onderrigmetode wat as "Community Service-learning" of "service learning" (sien 4.1) bekend staan. Binne die Afrikaanse konteks word daarna verwys as "Gemeenskapsdiensleer" of "Samelewingsdiensleer". Daar word aangesluit by laasgenoemde benaming in ooreenkoms met die Universiteit van die Vrystaat (UFS) se beleid oor die onderwerp wat die term "samelewing" verkies, omdat dit meer inklusief is as "gemeenskap" (UFS, 2002).

Die dokumentasie oor kurrikulum 2005 (1997) moedig onderwysinstansies aan om die samelewingsomgewing van Suid-Afrika by die akademie te betrek ten einde leerders toe te laat om in 'n outentieke omgewing te leer en diens te lewer (sien 4.2). Hierdie opvoedkundige beadering is kurrikulum gebaseer, kredietdraend, goed gesstruktureer en gebaseer op werklike behoeftes van die die samelsing. Samelewingsdiensleer (hierna ook SDL) is sedert 2001 by etlike universiteite in Suid-Afrika geïmplementeer danksy die Joint Education Trust (JET)-Ford Foundation Planning grant wat die CHESP-(Community Higher Education Service Partnership Programme)-inisiatief moontlik gemaak het. Alhoewel hierdie fondse en kennis van die buiteland benut word in ons land, word die die Amerikaanse model van Samelewingsdiens gevolg, maar die konteks van Suid-Afrika as ontwikkelende land, sorg vir 'n eiesoortige benadering tot Samelewingsdiensleer in ons land.

2. Probleemstelling

Vir etlike jare het Suid-Afrikaanse universiteite Samelewingsdiens (hierna SD) los van leer materiaal en op vrywilligerbasis hanteer om gemeenskapsbehoefte aan te spreek. Dosente het byvoorbeeld leeskringe inisieer en studente was nie noodwendig deel van die samelwingsdiens nie. Alhoewel hierdie benadering 'n sosiale bewussyn tot 'n mate bevorder het, het sodanige aktiwiteite meestal op die rand beweeg sodat dit geskei van die akademie en navorsing plaasgevind het met die gevolg dat die leerder nie die voordeel van kredietdraende assessering geniet het nie.

Terwyl Samelewingsdiens in die Verenigde State van Amerika 'n onderrigmetodologie is wat deur alle vakgebiede sny, word dit in Suid-Afrika dikwels nog hanteer as 'n metodologie wat hoofsaaklik by die dienste-sektor hoort, soos byvoorbeeld mediese dienste en maatskaplike dienste. Hierdie benadering word dan ook dikwels beskou as indiensopleiding. SDL studente ontvang geen vergoeding vir hul dienste nie. Die navorsingsvraag is hoe suksesvol kan Samelewingsdiensleer in taalprogramme geakkommodeer word? In hierdie geval word die vak Afrikaans (nie-moedertaal) ingespan as gevallestudie.

3. Doelstelling

Hierdie artikel wat oor SDL in Afrikaansonderrig aan nie-moedertaalsprekers handel, het die volgende vier primêre doelwitte voor oë, naamlik om: 'n vlugtige agtergrond ten opsigte van die ontstaan en ontwikkeling van Samelewingsdiensleer in die buiteland en later in Suid-Afrika, te skets; die aard van SDL bondig te beskryf; probleemareas ten opsigte van die begrippe en implementering van SDL uit te wys; en die projek waar SDL in die vakgebied Afrikaans toegepas is, krities te bespreek.

Die sekondêre doelwit bou voort op die primêre doelwitte en is afgestem op die aanvoer van 'n gesprek oor SDL in taalonderrig aan tersiêre instellings.

4. Agtergrondstudie

4.1 Samelewingsdiensleer binne die internasionale konteks

Gedurende die tydperk vanaf 1902 tot 1938 het John Dewey, in etlike artikels en boekbydraes reeds die grondslag gelê van "Community Service-learning". By die verkenning van Dewey se

werke (1902, 1916, 1927, 1933, 1938) is dit opvallend dat hy herhaaldelik beklemtoon dat leer optimaal plaasvind sodra teoretiese kennis in die praktyk toegepas word. 'n Literatuurstudie van sy omvattende werke toon aan dat hy 'n paar kernbeginsels onderskei wat sentraal tot sy aanbevole pedagogiek staan en tans nog steeds in die werke van sy navolgers die hart van die onderrigmetode verteenwoordig:

- 'n Demokratiese samelewing word as konteks vir SDL vereis;
- Kennis en onderrig moet tot voordeel van die samelewing in die geheel strek;
- Sosiale diens word gelewer met die gesindheid dat al die betrokke partye by mekaar kan leer;
- Refleksie deur die betrokke partye hou deurgaans die behoeftes van die samelewing in die oog.

Die belangstelling in Dewey se teorie het deur die jare toegeneem en gevolglik tot heelwat navorsing en eksperimentering op die gebied van SDL in veral die Verenigde State van Amerika aanleiding gegee. Voorstanders van SDL wat deelgeneem het aan hierdie eksperimente glo vandag nog meer as ooit tevore dat akademiese leer wat gepaardgaan met praktiese ondervinding, die sintese van abstrakte konsepte aanmoedig en dat dit leer oor die algemeen bevorder. Daarmee word geensins voorgegee dat hierdie onderrigmetode volmaak is nie. Een van die navolgers van SDL, Howard (1998:21) se bekommernis dat oordrag van kennis nie altyd optimaal plaasvind nie en dat SDL 'n swaar werkslas op die betrokke personeel plaas kan byvoorbeeld nie verontagsaam word nie.

Die voordele van SDL blyk egter swaarder te weeg as die nadele met die gevolg dat opleiding in Samelewingsdiensleer tans 'n integrale deel van dosente- en studente-opleiding by menige universiteit in die VSA vorm (en al hoe meer toegepas word in Suid-Afrika met inheemse kennissisteme as vertrekpunt). Een so 'n universiteit met breedvoerige dokumentasie ten opsigte van SDL, is Eastern Michigan University. In die studiehandleiding vir onderriggewers aan hierdie instansie word SDL só gedefinieer:

Academic service learning is a teaching methodology that utilizes community service to help students gain a deeper understanding of course content, acquire new knowledge and engage in civic activity. (Stacey *et al.*, 2004:1)

Daar is verskeie definisies met geringe klemverskille ten opsigte van SDL in omloop met die gevolg dat SDL-terminologie nie altyd eenvormig gebruik word nie. Die Universiteit van Michigan verwys byvoorbeeld na hierdie tipe onderrig as “academic service-learning”, terwyl ander instansies “community service-learning” verkies, maar meestal word kortpad gekies na net “service-learning” (Mintz & Hesser, 1996).

Oor sake soos terminologie mag daar by verskillende instansies uiteenlopende menings bestaan, maar almal is dit eens dat sekere basiese beginsels SDL onderlê. In hierdie verband spel Mintz en Hesser, (1996:39) drie sulke beginsels uit wat volgens hulle suksesvolle implementering van SDL steun. Hierdie beginsels kom in 'n neutedop neer op samewerking, gelykheid en diversiteit:

- In die eerste instansie meen hulle dat *samewerking* tussen die personeel, leerders en die samelewing wat bedien word, noodsaaklik is vir suksesvolle SDL;
- Die tweede beginsel plaas alle vennote op *gelyke* voet. Die idee hiermee is dat al die partye baat sal vind by SDL aktiwiteite (sal neem en ontvang) en by mekaar sal leer;

- Die derde beginsel betrek *diversiteit* wat daarop neerkom dat verskille gerespekteer en gewaardeer sal word, aangesien verskille voorgehou word as 'n geleentheid vir groei en ontwikkeling.

Hierdie drie beginsels behoort volgens Mintz en Hesser gelyke gewig te dra in SDL aktiwiteite.

4.2 Samelewingsdiensleer binne die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel

Die bal vir transformasie aan Suid-Afrikaanse hoër onderwysinstellings is sedert 1994 aan die rol gesit kort nadat die ANC aan bewind gekom het. Gesprekke oor transformasie in die hoër onderwyssektor het gestalte gekry gedurende Maart 2001 toe die vorige Minister van Onderwys, prof. Kader Asmal, 'n ononderhandelbare plan vir hoër onderwys voorgelê het. Sy voorstelle het die tersiêre opvoedingsstelsel drasties verander. Die verfyning van die onderwysplan wat daarop gevolg het, het aanleiding gegee tot die huidige wetgewing ten opsigte van Suid-Afrikaanse onderwys wat uitkomsgebaseerde onderwys (UGO) voorstaan om 'n wyer diversiteit van belangegroep te bedien, 'n groter verskeidenheid van samelewingsvraagstukke aan te spreek en vennootskappe met die breë samelewing in te sluit waarvan gehalteversekering 'n integrale deel moet vorm.

'n Vereiste is gestel dat daar aan bepaalde generiese uitkomstes voldoen moet word in kurrikula en hierdie uitkomstes is duidelik uiteengesit as raamwerk vir spesifieke uitkomstes van modules binne kurrikula. Toelatingsvereistes is uitgebrei ten einde erkenning te gee aan vorige ondervinding wat opgedoen is (Nasionale Kommissie vir Hoër Onderwys, 1996). Die aandrang op uitkomsgebaseerde onderrig aan tersiêre instellings impliseer dat werksoriëntering, outentieke kontekste en relevante onderrig en navorsing deel van kurrikula sal uitmaak. Hierdie tipe onderrig se doel is om 'n ewewig tussen kennis, houdings en waardes teweeg te bring ten einde breë samelewingsbehoefes aan te spreek (Wessels & Van den Berg, 1998:2–12).

Lewin (2001) het as hoof van samelewingdiensleer by die Vista universiteit tydens 'n opleidingsessie aan die tradisionele swart Universiteit van Vista se Bloemfonteinkampus die belang van die integrasie van onderrig, navorsing en samelewingsdiens, met die oog op effektiewe SDL, onderskryf. Hy stel ook voor dat die definisies van hierdie drie elemente in 'n breër verband beskou moet word ten einde behoeftes van die eiesoortige Suid-Afrikaanse samelewing aan te spreek. So byvoorbeeld stel hy voor dat navorsing met betrekking tot mondelinge onderhoudvoering binne die terrein van inheemse kennissisteme, ingespan kan word om voorheen gemarginaliseerde inheemse kennissisteme te verrek. Dit impliseer dat navorsing nie meer net van agter 'n lessenaar bedryf kan word nie. Eweneens stel Lewin voor dat onderrig/leer uitgebrei word om die sosiale werklikheid en burgerlike verantwoordelikhede binne kurrikula aan te spreek deur middel van samelewingsdiensleer. Lewin is ten gunste daarvan dat SDL reeds op voorgraadse vlak aangebied moet word en dat leerders en vennote uit die samelewing as gelykes hul waardigheid sal behou. Daarom moet daar gewaak word teen 'n eensydige houding/opvatting dat SDL 'n aktiwiteit is waar bevoorregtes/leerders die minder bevoorregtes of die samelewing 'n guns bewys. Hy stel dit pertinent dat albei partye wat betrokke by SDL is, baat moet vind by hul ontmoetings en dat die samelewing gewaardeer en gerespekteer moet word as bron van kosbare kennis en/of ondervinding.

4.3 Die verskille tussen Samelewingsdiensleer (SDL) en Samelewings-diens (SD)

Aangesien samelewingsdiensleer en samelewingsdiens verwant is, word hierdie terme soms nog as sinonieme gebruik ten spyte van die feit dat hulle beduidend van mekaar verskil. SDL verskil van SD daarin dat eersgenoemde beide die samelewing en die leerder tot voordeel strek, terwyl laasgenoemde slegs die voordeel van die samelewing/gemeenskap in die oog het. SDL vind eers werklik plaas sodra beide die diensleweraar en die ontvanger van die dienste voordeel trek uit die aktiwiteite. SDL moet nie verwar word met indiensopleiding (werkgebaseerde opleiding) nie, aangesien indiensopleiding hoofsaaklik die leerder se belange op die hart dra en nie pertinent daarop gerig is om die samelewing tot voordeel te strek nie (Eyler & Giles, 1999).

Volgens Sigmon (1994) lê die sukses van SDL daarin dat 'n goeie balans gehandhaaf moet word tussen samelewingsdiens aan die een kant en leer aan die ander kant. Soms word die klem só geplaas dat samelewingsdiensleer nie optimaal plaasvind nie. Sigmon stel die probleem met betrekking tot klemverskille só voor:

- Samelewingsdiens – LEER die leeraktiwiteit word oorbeklemtoon ten koste van dienslewering.
- SAMELEWINGSDIENS – leer: die diensaktiwiteit word vooropgestel en leer word verwaarloos.
- Samelewingsdiens-leer: diens en leer vind ongeïntegreerd plaas.
- SAMELEWINGSDIENS – LEER: die twee komponente word geïntegreerd en op gelyke basis aangebied tot voordeel van beide partye. Hierdie situasie optimaliseer leer en dienslewering.

In die voorafgaande bespreking is die definisies asook die aard en beginsels van SDL hanteer, maar ten opsigte van die afbakening van SDL bestaan daar egter nog heelwat grys areas. Hierdie afbakening betrek leerders se uiteenlopende aktiwiteite in die samelewing. So byvoorbeeld is daar leerders wat in die veld werk en wat vrywillig gemeenskapsdiens lewer in aansluiting by kurrikula en ander leerders doen weer ondervinding op in hul vakgebied terwyl daar 'n diens gelewer word. Sigmon (1994) plaas bogenoemde en 'n verskeidenheid ander aktiwiteite (soos onder andere laboratoriumwerk) op 'n kontinuum om aan te dui watter graad van SDL plaasvind. In aansluiting hierby bestaan daar dikwels onsekerheid oor die kwessie van vergoeding vir dienste gelewer. Die vraag of leerders wat finansiële voordeel trek uit SDL werklik 'n diens lewer, is hier baie relevant. In hierdie verband moet in gedagte gehou word dat instansies se missies en visies verskil en dit dra by tot die kompleksiteit van 'n eenduidige definiëring en dan natuurlik ook die implementering van SDL.

Met betrekking tot die Afrikaanse SDL-projek, is daar aangesluit by Mintz en Hesser (1996) se beginsels (kyk 4.1) en by Eyler en Giles (1999) se uiteensetting van SDL, omdat hierdie outeurs beproefde riglyne bied ten opsigte van SDL. Eyler en Giles (1999) beveel aan dat SDL verpligtend, kredietdraend, navorsingsgebaseerd en gekoppel aan kursusse moet wees.

Op grond van hierdie navorsers se aanbevelings, is alle SDL-deelnemers van die begin af betrek by die projek. Dit het behoeftepaling, beplanning, implementering en reflektoring van die SDL-projek ingesluit.

5. 'n Gevallestudie: SDL binne die vakgebied Afrikaans

5.1 Behoeftebepaling

Hierdie geregistreerde projek wat as gevallestudie gebruik word, het sy ontstaan gehad na aanleiding van 'n werksessie wat deur die onderriggewer gereël is met die oog op SDL. Hierdie

sessie is bygewoon deur voorgraadse studente en onderwysers van Afrikaans (nie-moedertaal) waar daar gefokus is op behoeftes met betrekking tot die onderrig van Afrikaans op skool en universiteit. Gedurende die sessie het 'n onderwyseres van Daluxolo laerskool in Mangaung die behoefte uitgespreek om 'n Afrikaanse biblioteek in Mangaung in te rig en te bedryf. Die doel van so 'n biblioteek was enersyds om toegang tot Afrikaanse boeke en tydskrifte binne klasverband beskikbaar te hê en anderyds om smiddags aan kinders wie se ouers albei afwesig is, 'n boekryke lokaal beskikbaar te stel waar skoolleerlinge bygestaan kan word met hul huiswerkverpligtinge. Ander behoeftes wat uitgespreek is, het nie direk met die onderrig van Afrikaans verband gehou nie en is dus nie oorweeg vir die projek nie.

5.2 Beplanning

Die onderriggewer en die onderwyseres het na drie beplanningssessies 'n plan voorgelê vir die SDL-projek. Die studente en topbestuur is deurentyd op hoogte gehou van die besprekings en hulle insette is tydens die laaste beplanningssessie geakkommodeer. Gedurende hierdie sessies is sekere stappe bepaal ten einde aan die onderwyseres se behoefte aan 'n Afrikaanse biblioteek en hulp met die Afrikaanse klasse te voldoen. Die volgende stappe is in die vooruitsig gestel:

- Vennootskappe tussen die betrokke instansies moet gesluit word om boeke en fondse te bekom vir die biblioteek.
- Graad-3 leerlinge sal by die SDL-aktiwiteite betrek word, aangesien dit die grootste klas sou wees (dertig leerlinge) en hulp van die universiteit dus waardeer sou word. Aangesien die uitkomst van die tweedejaarstudente, die onderwyseres en haar graad-3 leerlinge se doelwitte aanspreek, sal die tweedejaars van die Vista Universiteit betrek word.
- Uitkomst van die kurrikula van die student sowel as die leerling moet in ag geneem word en die SDL-projek sal die volgende jaar geïmplementeer word.
- Studente moet georiënteer word met betrekking tot SDL-leeraktiwiteite en die omgewing waar hulle betrokke gaan wees. Studente sal nie finansiële vergoed word vir hulle dienste nie.

5.2.1 Vennootskappe en befondsing

Bogenoemde stappe moes alle vennote betrek. Die onderwyseres het daarop gewys dat sekere protokol gevolg moet word by die skool in Mangaung. Die skoolhoof is besoek en 'n brief vir samewerking is opgestel en voorgelê aan hom. Hy het die voorstel aanvaar en die samewerking met die universiteit verwelkom.

Die breë Bloemfonteingemeenskap is by die projek betrek ten einde Afrikaanse boeke en tydskrifte in te samel vir die biblioteek. 'n Plaaslike Afrikaanse streekkoerant, *Volksblad*, is genader vir hierdie doel en sowat 14 000 boeke is ingesamel. Laastens is 'n besigheidsplan aan die universiteit voorgelê met die oog op befondsing om die boeke te vervoer en om die biblioteek op die been te bring. Die voorlegging is aanvaar deur die universiteit.

Die betrokke tweedejaar semestermodule (16 krediete) getiteld **Reflections on Africa in Afrikaans literature**, is gedurende 2002 vir SDL-doeleindes ingespan. Die missie en visie van die universiteit wat voortreflike onderrig, innovasie en Afrikanisering voorgestaan het, is by die uitkomst van die module verreken. Die module het voorsiening gemaak vir vier lesings per week wat te staan gekom het op 56 lesure gedurende die semester. Deurlopende assessering was deel van hierdie lesure en dieselfde beginsel sou geld vir SDL. Veertien ure is buite klastyd

afgestaan aan samelewingsdiensleer en negentig ure aan selfstudie wat op 'n totaal van 160 werkure te staan gekom het vir die betrokke module.

5.2.2 Inkorporering van SDL in die Afrikaanse kursus vir Afrikaans nie-moedertaalleerders

Die spesifieke uitkomst van die tweedejaarmodule onder bespreking is gerig deur die kritiese uitkomst soos gedokumenteer deur die Departement van Onderwys (1997). Hierdie dokumentasie wat uitkomsgebaseerde onderrig voorstaan, vereis in 'n neutedop dat leerders self verantwoordelik is vir hulle leer soos bespreek by 4.2. Leerdergesentreerde leer kom daarop neer dat leerders probleemoplossend, krities en kreatief sal kan dink as lewenslange leerders en effektief binne groepverband sal kan funksioneer. Vennootskappe met buite partye is belangrik geag ten einde die realiteit van die beroepswêreld en outentieke kontekste by leer en assessering te verreken.

Bogenoemde generiese kritiese uitkomst is as basis gebruik om die spesifieke uitkomst uit te stippel vir die tweedejaarmodule. Hiervolgens moes die studente in staat wees om die volgende te kan doen:

- Demonstreer basiese mediageletterdheid (meet kennis en kritiese denke).
- Demonstreer lees-, praat-, skryf- en luistervaardighede in Afrikaans (meet vaardigheid, kreatiwiteit en studiemetodes).
- Lewer bewys van literêre vermoë deur gedigte, 'n roman en 'n drama onafhanklik te interpreteer (meet vaardigheid, analitiese en sintetiese vermoë asook gebruik van inligtingsbronne).
- Lewer kommentaar en reageer op maatskappykritiek en kultuuroordrag in 'n teks en binne klasverband (meet houdings, waardes en gesindhede asook probleemoplossende denke).

Gedurende 'n loodsbesoek aan die skool wat by die projek betrek is, is die tien tweedejaars vertrouwd gemaak met die skoolomgewing en die graad-3 leerlinge is ontmoet. Die studente het ook met die skoolhoof kennis gemaak as deel van hulle oriëntering.

5.2.3 Oriëntering van studente

Die onderriggewer het vyf ure lesingtyd gewy aan die teoretiese onderbou van SDL waartydens die studente van 'n struktuur voorsien is waarbinne hulle samelewingsdiens moes beoefen. Hulle is ingelig dat die betrokke onderriggewer in samewerking met die onderwyseres sal bepaal hoe suksesvol (gemeet aan die uitkomst van die vak) elkeen sy/haar taak ten opsigte van SDL voltooi het.

Die studente het die perseel waar die biblioteek gevestig sou word besoek en daarna is refleksietyd toegestaan. Daar is veral aandag geskenk aan die SDL-aktiwiteite wat sou plaasvind en die tydspan daaraan verbode. Studente se regte en verantwoordelikhede is tydens hierdie besoek bespreek.

'n Uiteensetting van take en kriteria is aan die studente voorgelê vir bespreking. Daar is ooreengekom op kriteria vir assessering en verskillende metodes van assessering soos self- en groeppassering en assessering deur die onderwyseres. Daar is besluit op 'n tydskedule en studente moes rekord hou van hulle SDL-aktiwiteite en dit laat onderteken deur die onderwyseres.

5.3 Implementering van Samelewingsdiensleer

Hierdie samelewingsdiensaktiwiteite het studente gedurende die tweede semester betrek by die plasing van die boeke en tydskrifte volgens genres in die biblioteek. Kennis oor die media, genres en teikengroepe is dus in die praktyk toegepas. Studente het sodoende die geleentheid gekry om die kenmerke en aard van verskillende genres te identifiseer. Die verskillende teikengroepe van hierdie genres, asook die eienskappe en behoeftes van die groepe, is deur die studente in oorweging geneem. In die proses is daar aan die vereistes van die uitkomst by punt 5.2.1.3 voldoen.

Uit hierdie leesstof is boeke en tydskrifte geselekteer wat naskools en tydens klastye voorgelees is. Die studente kon hulle mediakennis inspan om leerder se vrae te beantwoord. Aangesien die klasse in Afrikaans aangebied is, het studente die geleentheid gehad om in Afrikaans te kommunikeer en te lees. In die proses is daar aangesluit by uitkomst onder punte 5.2.1.1 en 5.2.1.2.

Leerlinge is in groepe verdeel en studente het taalkundige kwessies soos meervoude, verkleinwoorde en woordeskatuitbreiding gefasiliteer. Die leerders het deurgaans van woordeboeke gebruik gemaak binne klasverband sowel as tydens die biblioteekbesoeke. Hierdie oefening het aangesluit by punt 5.2.1.2.

Punt 5.2.1.4 het gefigureer in die SDL-aktiwiteite in Mangaung by die skool en die Afrikaanse biblioteek. Studente wat smiddags by die biblioteek behulpsaam was, het Afrikaanse stories voorgelees en laerskoolleerders Afrikaanse liedjies leer sing.

Die SDL-onderrigmetode het studente die geleentheid gebied om individueel sowel as in groepverband te besin oor hulle ondervindings, aangesien mondelinge en skriftelike refleksie inherent aan hierdie oefening was.

5.3.1 Monitering van studente se vordering

Die studente het na elke besoek aan die skool en/of biblioteek die geleentheid gehad om te reflekteer oor hul ondervindings. Al die aktiwiteite van SDL sowel as klasaktiwiteite moes in 'n portefeulje opgeneem word as deel van deurlopende assessering. Die finale portefeulje is ingehandig aan die einde van die semester. Elke student is gevra om 'n tien minute voordrag te doen oor hul SDL-ervaring.

5.3.2 Bevindings

Die onderriggewer en onderwyseres het 'n besprekingsessie gehad na aanleiding van al die betrokke leerders se refleksies om te bepaal hoe suksesvol die SDL-oefening was en waar verbeterings nodig is. Die *Volksblad* en universiteitsbestuur is ook geraadpleeg. Die suksesse word hanteer by punt 5.3.2.1 en die uitdagings by 5.3.2.2. Hieruit het die volgende geblyk:

5.3.2.1 Suksesse

Terugvoer van die leerders

Die onderwyseres en onderriggewer het groep- en individuele gesprekke/onderhoude met die graad-3 leerlinge gevoer tydens die laaste SDL besoek. Daaruit het geblyk dat die leerders die

aandag van die media en die betrokkenheid van die universiteit geniet het. Binne groepverband is opgemerk dat dit “lekker” was om die Afrikaanse klasse by te woon.

Terugvoer van die studente

Alle opdragte van die studente is vergesel met refleksiekaarte wat in hulle portefeuljies opgeneem is. Die SDL-aktiwiteit is op dieselfde wyse hanteer. Die SDL-inligting wat hieruit verkry is, is saam met briewe aan die onderriggewer (as deel van die module-evaluering), groepsgesprekke en terugvoer van die klasvertegenwoordiger onder oë geneem deur die onderriggewer en die volgende positiewe sake is aangeteken:

- Al die studente het die individuele aandag en die SDL-aktiwiteit geniet.
- Hulle was veral tevrede met hulle goeie slaagsyfer en die kontak wat hulle oor vier maande met die leerders gehad het, het hulle bewus gemaak van leerders se behoeftes ten opsigte van Afrikaansonderrig vir nie-moedertaalsprekers.
- Een student het sy verbasing uitgespreek oor die feit dat die graad-3 leerders van Transkei geen kennis van Afrikaans het nie.

Drie studente het in hul briewe laat blyk dat daar nie net een metode bestaan om Afrikaans te onderrig nie. Die bevinding was dat kennis van ‘n verskeidenheid van metodes van onderrig, ‘n verskeidenheid van leerders bedien. Hierdie saak is binne groepverband aangeraak en studente het tot die gevolgtrekking gekom dat hulle sekere metodes van onderrig verkies bo ander en meer sukses behaal in daardie metodes waarby hulle aanklank vind. Een student se mening was dat sy groep (graad-3 leerders) Afrikaans vinnig aangeleer het deur middel van speletjies, terwyl ‘n ander leerder meer baat gevind het by die vertel en lees van Afrikaanse stories.

Terugvoer van die onderwyseres

Gedurende die onderhoud met die onderwyseres het sy opgemerk dat leerders die Afrikaanse klasse besonder getrou bygewoon het sedert SDL geïmplimenteer is. Die belangstelling van buite die skoolopset het ook as motivering by die onderwyspersoneel van Daluxolo gedien om Afrikaans op skool aan te bied. Die onderwyseres was veral verheug dat daar voorsien is in die behoefte aan ‘n Afrikaanse biblioteek. Drie televisieonderhoude het uit die projek gevolg wat fondse vir haar inisiatief om ‘n Afrikaanse biblioteek in te rig in Mangaung gegenereer het. Sy noem gedurende ‘n onderhoud hieroor met Digitaal (M-Net): “My droom het waar geword” (30 Augustus 2000).

Terugvoer van die onderriggewer

Die onderriggewer het van waarneming gebruik gemaak gedurende die SDL-aktiwiteit tydens die laaste week van die module. Onderhoude met betrokke vennote, refleksiekaarte, briewe, groep- en individuele besprekings is gevoer. Dit was opmerklik dat die tweedejaarstudente:

- Afrikaans met groter selfvertroue beheers het nadat hulle by SDL betrokke was;
- se skryfvaardighede nie merkwaardig verbeter het nie maar gesprekvoering in Afrikaans meer spontaan plaasgevind het;
- aangetoon het dat spesifieke uitkomst van die module goed ondersteun is deur SDL;
- probleemoplossende denke aan die dag gelê in die uitvoer van hul pligte en hulle het goed saamgewerk in spanverband.

Die refleksiesessies blyk waardevol te wees, omdat studente by hierdie geleentheid hulle suksesse maar ook teleurstellings en bekommernisse ten opsigte van leerlinge en hulleself uitgespreek het. 'n Gevoel van samehorigheid, gedeelde burgerskap en 'n verantwoordelikeheidsin vir Suid-Afrikaanse probleme, het uit die gesprekke gespreek.

Terugvoer van die media

'n Verslag aangaande die biblioteekprojek is aan die universiteit voorgelê na afloop van die vestiging van die biblioteek. Voorbladberigte in Volksblad (06/05/1997, 16/09/1998) oor die projek in 'n plaaslike Afrikaanse dagblad en twee televisie-onderhoude het aanleiding gegee tot die insameling van sowat 14 000 Afrikaanse boeke en 'n massa Afrikaanse tydskrifte. Die televisiemedia wat oor die projek berig het, het CD's en 'n radio geskenk. Meubels, verf, speelgoed en matte vir die biblioteek en die skool is van besighede ontvang na aanleiding van mediadekking oor die projek. Hierdie bydraes van vennote en belangstellendes het gespreek van goedkeuring en ondersteuning van die projek. Die refleksiesessies het die aandag op sekere uitdagings gevestig wat aandag moes kry en nuwe voorstelle is gegeneer.

5.3.2.2 Uitdagings

Terugvoer van skoolleerders

Uit die gesprekke (in Engels) met die graad-3 leerders het dit geblyk dat sommige skoolleerlinge nog nooit tevore met Afrikaans kennis gemaak het nie en hierdie betrokke graad viers kon dus nie die aanbiedings van die studente verstaan nie. Vier van die dertig leerlinge is hierdeur geraak.

Terugvoer van studente

Na aanleiding van die inligting verkry uit die refleksiekaarte, briewe aan die onderriggewer, onderhoude, verslae van die klasvertegenwoordiger en groepgesprekke, het studente oor die algemeen met mekaar saamgestem dat hulle ongemaklik gevoel het om met mense van hul eie etniese groep Afrikaans te praat. Dit het te geforseerd oorgekom: "dit was nie `natural`", het een leerder mondeling genoem. Drie studente het verwys na die swak dissipline by die skool en die ooglopende armoede wat aanvanklik 'n demper op hul entoesiasme geplaas het. Vervoerprobleme en roosterbotsings was 'n groot frustrasie vir almal en studente was deurgaans gefokus op assessering wat hulle gespanne gemaak het.

Terugvoer van die onderwyseres

Die onderwyseres het tydens die onderhoud met die onderriggewer genoem dat alhoewel die kinders en sy dit waardeer dat die klaskamers geverf is en die media baie aandag aan die projek geskenk het, die leerlinge self meer voordeel uit die ontmoetings kon trek. Sy het genoem dat onderwyseresse van ander vakdissiplines afgeskeep gevoel het, aangesien slegs die vak Afrikaans deel was van die projek en dat hierdie gevoelens spanning binne die skoolopset kan veroorsaak.

Terugvoer van die onderriggewer

Op grond van die assesseringstegnieke (refleksiekaarte, briewe, onderhoude, groepbesprekings en verslag van die klasvertegenwoordiger) en waarnemings deur die onderriggewer, was dit duidelik dat refleksiesessies aanvanklik nie vlot verloop het nie, aangesien studente nie vertrouwd was met refleksie-aktiwiteite ten opsigte van hul eie leeraktiwiteite nie. Ander uitdagings was:

- 'n SDL infrastruktuur is nodig om teorie te vestig en aktiwiteite te koördineer om die onderriggewer en die studente te rig en te ondersteun en finansiële koste en administrasie verbonde aan SDL te bestuur.
- SDL-uitkomstes moet in kurrikula verreken word en refleksiesessies moet só gestruktureer word dat studente hul morele uitsprake sal kan motiveer.
- Net swart kulture was betrokke by die projek.
- Studente was afwesig weens roosterbotsings.
- Die onderriggewer se sterkste behoefte was om verdere opleiding in SDL te ontvang.

Terugvoer van ander vennote

Die skoolhoof het gedurende 'n onderhoud met die onderriggewer en onderwyseres aanbeveel dat ander vakke ook betrek moet word by SDL in die skool ten einde 'n werklike impak te maak. Die hoof van Daluxolo laerskool in Mangaung het voorgestel dat boeke in ander (inheemse tale) ook in die biblioteek opgeneem word.

6. Gevolgtrekkings

Tweedejaarstudente het hul taalvaardighede en kennis van Afrikaans prakties toegepas binne spanverband en in 'n outentieke konteks. Hul sosiale verantwoordelike sin is aangespreek terwyl hulle probleemoplossend, kreatief en krities moes dink. 'n Behoefte in die gemeenskap ten opsigte van Afrikaansonderrig is aangespreek deur middel van die SDL-projek. Oor die algemeen het studente ervaar dat hulle 'n verskil maak deur betrokke te raak by die projek en die samelewing. Leierseienskappe het na vore gekom en studente moes op hul voete dink om probleme op te los. Kennis wat by die universiteit opgedoen is, is in die laerskoolklasse en biblioteek toegepas. Dit blyk dat die studente se intellektuele en persoonlike uitkomstes bereik is en dat hulle heelwat ondervinding opgedoen het. Daar was egter geen oorkoepelende infrastruktuur wat SDL kon rig en ondersteun nie sodat dit 'n oefening in isolasie binne die universiteitopset was. Dit het gelei tot probleme met vervoer, roosterbotsings, assessering en administrasie.

Uit die bespreking onder uitdagings (5.2.6.2) is nog 'n leemte uitgewys, naamlik dat studente voor die aanvang van die SDL-aktiwiteite hul verwagtinge moet neerpen om hulle voor te berei vir refleksiesessies en die realiteit waarbinne hulle moet werk. Hierdie verwagtinge sal later opgeweeg word teen hul ondervindings as deel van die refleksie-sessies. Werksessies om studente en onderriggewers op te lei in SDL sal die implementering van hierdie metodologie bevorder. Gedurende 2004 is Vista Universiteit geïnkorporeer by die Universiteit van die Vrystaat. Die Universiteit van die Vrystaat het intussen reeds sodanige werksessies geïmplementeer. Uiteindelik is dit belangrik dat onderriggewers se SDL-aktiwiteite deur vennote en kollegas geëvalueer sal word.

'n Tekort aan kinderboeke in inheemse tale is uitgewys. Die samelewing of instansies binne die samelewing se behoeftes sal meer effektief aangespreek word as behoeftes interdisiplinêr deur die universiteit hanteer word. Die voorstel van die onderwyseres dat meer tyd afgestaan kan word aan die voorlees van stories, die opvoer van eenvoudige Afrikaanse dramas en die sing van liedjies en dat minder aandag aan mediadekking geskenk moet word, is aanvaar. Almal het egter saamgestem dat die mediadekking wel noodsaaklik was vir die insamel van boeke ten einde die biblioteek gevestig te kry.

Die aanbeveling van een van die media-vennote was dat SDL “nie in die lug moet hang nie”. Die samelewinginstansies wat betrek word by SDL moet deurgaans aandag geniet en nie net per geleentheid nie. Opvolgwerk verseker kontinuïteit tot voordeel van die samelewing wat dit bedien. Verskillende dissiplines verkieslik moet saamwerk in hierdie verband. Voorstelle is gemaak dat gestruktureerde vennootskappe en infrastruktuur vir SDL noodsaaklik is met eenvormige SDL-lêers waarin basiese riglyne oor SDL verskyn ten einde samelewingsdiensleer op universiteitsvlak bevorder.

7. Slot

Hierdie artikel is ‘n verkenning van samelewingsdiensleer as ‘n onderrigmetodologie. Die implementering van SDL in Afrikaans as vak (vir nie-moedertaalsprekers) is beskryf. Die refleksies van die verskillende vennote met betrekking tot die implementering van SDL in die Afrikaanse klas, het aanleiding gegee tot die besinning van toekomstige SDL-taalaktiwiteite binne Suid-Afrikaanse verband. Hierdie kontekstualisering maak voorsiening vir die aanspreek van uiteenlopende en eiesoortige behoeftes by die implementering van SDL in taalprogramme sodat universiteite deur middel van taalprogramme hul verantwoordelikheid teenoor die samelewing sal besef en nakom.

Die bespreking in hierdie artikel is nie afgestem om die veelvuldige probleme en behoeftes binne die Suid-Afrikaanse samelewing aan te spreek nie, maar om studente binne die vakgebied Afrikaans op te lei as lewenslange leerders wat hul kennis binne outentieke kontekste kan toepas. Langs hierdie weg word behoeftes relevant tot die vak binne die samelewing effektief aangespreek. Samelewingsdiensleer integreer kennis, navorsing en diens, en is geskoei op suiwer pedagogiese beginsels.

Gedurende hierdie studie is daar tot die slotsom gekom dat refleksie, terugvoer aan al die betrokke partye, ‘n wyer veld van belanghebbendes en opvolgwerk SDL moet ondersteun. Die gemeenskap se werklike behoeftes moet aangespreek word en die taalprogram moet voortdurend herbedink word ten einde relevant te wees.

Aspekte soos ‘n infrastruktuur wat omsien na logistieke probleme inherent aan SDL soos vervoer, koste, tyd en ‘n swaar werkklas, word tans deur die Universiteit van die Vrystaat aangespreek sodat daar met vrymoedigheid voortgegaan kan word met die implementering van SDL in onder andere taalprogramme. Samelewingsdiens kan met groot sukses geïmplementeer word aan Hoër Onderwysinstellings en dit geld nie net die diensteprofessies nie.

VERWYSINGS

- Department of Education, RSA (DoE). 1997. *Education White Paper 3. A programme for higher education transformation*. Pretoria: Department of Education.
- Dewey, J. 1902. The school as a social centre. *The middle works of John Dewey* 2: 80-96.
- Dewey, J. 1916. *Democracy and education*. New York: Macmillan Inc.
- Dewey, J. 1927. *The public and its problems*. Chicago: Gateway.
- Dewey, J. 1933. *How we think. A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: D.C. Heath and Company.

- Dewey, J. 1938. **Experience and education**. New York: Collier.
- Eyler, J. & Giles, D. 1999. *Where's the learning in service-learning?* San Francisco: Jossey-Bass.
- Howard, J.P. 1998. Academic service learning: a counternormative pedagogy. In: Rhodes, R. & Howard, J. *Academic Service Learning: A pedagogy of action and reflection*. San Francisco: Jossey-Bass: 21-29.
- Lewin, John. 2001. Service-learning. *Aanbieding by 'n werksessie oor Samelewingsdiensleer*. 19 Maart, Vista Universiteit, Bloemfonteinkampus.
- Mintz, S. & Hesser, G. 1996. Principles of good practice in combining service and learning.
In: Jacoby, B. *et al. Service-learning in higher education: Concepts and practices*. San Francisco: Jossey-Bass: 26-51.
- Nasionale Kommissie vir Hoër Onderwys. 1996. Besprekingsdokument: 'n Raamwerk vir transformasie. Pretoria.
- Sigmon, R. 1994. *Serving to learn, learning to serve: Linking service to learning*. Washington, DC: Council of Independent Colleges.
- Stacey, K.R., Dale L. & Langer, G. 2004. *Academic service-learning faculty development manual*. Ypsilanti, MI: Eastern Michigan University Office of Academic Service-Learning.
- Universiteit van die Vrystaat, 2002. Gemeenskapdiensbeleid van die Universiteit van die Vrystaat. Augustus.
- Wessels, M. & Van den Berg, R. 1998. *Practical guide to facilitating language learning: Methods, activities and techniques for OBE*. Halfway House: International Publishing.
-

OOOR DIE SKRYWER

Matilda de Beer

Departement Afrikaans, Nederlands, Duits en Frans
Universiteit van die Vrystaat
Bloemfontein
9300
E-pos: SmithMS@ufs.ac.za